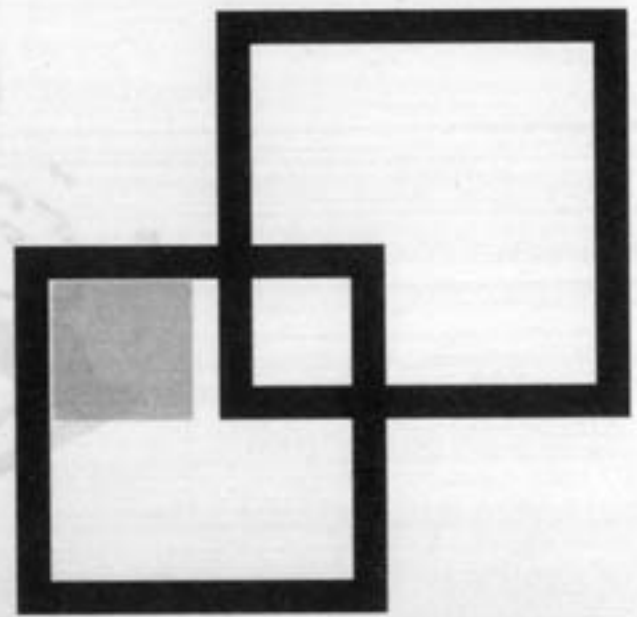

کتابخانه ترکیبی (هیبرید)

تألیف: عصمت زائر حیدری
تنظیم و تکمیل: دفتر مجله

عبارت است از: افزایش عمر ذخیره‌سازی فیزیکی اطلاعات، فرسودگی و پارگی کمتر مواد، قابلیت استفاده چندین نفر در آن واحد از یک منبع، قابلیت مرور مندرجات در خانه، محل کار یا هر جای دیگری غیر از کتابخانه و قابلیت بالقوه افزودن ارزش اثر بخش از طریق ایجاد فرا داده^۱ و جستجو و بازیابی بهتر به وسیله ابزارهای مخصوص و محیط نگهداری که در آن، دسترسی مهمتر از خود نگهداری است. (همان، ص ۹۸)

به هر حال کتابخانه دیجیتال صرفاً دنیایی از داده‌های الکترونیک رقومی شده نیست. تعبیری که کوچن^۲ در سال ۱۹۷۴ از کتابخانه دیجیتال ارائه داد، این بود: یک سیستم دایرةالمعارفی رشد یافته برای خلاصه کردن و نظام بخشیدن به دانش بشری نظیر تمام آرشیوها، موزه‌ها و کتابخانه‌ها. هدف کتابخانه دیجیتال، سازمان دادن و مدیریت اطلاعات براساس اهداف مشخص است. بدون هدفمندی و سازماندهی هرگونه دسترسی، کاملاً تصادفی و حتی غیرممکن خواهد بود.

مهمترین مسئله‌ای که کتابخانه‌ها با آن درگیرند این است که آیا اطلاعاتی که هم‌اکنون به شکل غیر دیجیتالی است، باید به صورت دیجیتالی در بیاید یا خیر؟ کتابخانه دیجیتال یک چشم‌انداز به سوی آینده است و آن فراتر از کتابخانه‌ای با منابع اطلاعاتی الکترونیکی مثل دیسک‌های فشرده نوری^۳ و پایگاه‌های پیوسته^۴ است.

بعضی مفسران، چنین کتابخانه‌ای را کتابخانه الکترونیکی می‌نامند؛ این مفهوم را نباید با کتابخانه دیجیتال اشتباه گرفت، چون ارتباط راه دور^۵ برای کتابخانه دیجیتال یک پیش شرط محسوب می‌شود. یک راه تشخیص کتابخانه

چکیده:
در این مقاله به طور مشروح درباره واژه کتابخانه ترکیبی و تعاریف و نظریات مهم پیرامون آن بحث می‌شود. وضعیت کتابداران، منابع و کاربران بررسی شده و به دو پروژه هیبرید که در کتابخانه‌های دانشگاهی در حال اجراست با دو دیدگاه پرداخته می‌شود: پروژه های لایف در ارتباط با منابع و کاربران و پروژه جولیا در ارتباط با کارکنان کتابخانه. در پایان، مقاله در همین رابطه نگاهی به ایران بعنوان عضوی از کشورهای در حال توسعه دارد.

واژه‌های کلیدی: کتابخانه ترکیبی (Hybrid library); کتابخانه سنتی (Traditional library); کتابخانه دیجیتال (digital library); پروژه های لایف (HYLIF project); پروژه جولیا (JULIA project)

دیجیتال «است که لازم است در این جا به عنوان مقدمه به آن پرداخته شود. رسیدن به شکل دیجیتال کتابخانه در بیشتر مباحث تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی بعنوان یک ایده آل مطرح است. کتابخانه دیجیتال یک سرویس اطلاعاتی است که تمام منابع اطلاعاتی، طی یک فرایند مکانیزه رایانه‌ای، قابل دسترسی است (اپنهایم^۶ و اسمیتسون^۲، ۱۹۹۹ ص ۹۹): از پایه‌ریزی و مجموعه‌سازی گرفته تا ذخیره‌سازی، نگاهداری، بازیابی، دسترسی و نمایش اطلاعات. کتابخانه دیجیتال منحصر به شکل متنی نیست بلکه به صورت شنیداری، دیداری و منابع تلویزیونی می‌توان مواد را تهیه کرد که به شکل دیجیتال در خواهد آمد.

منابع در کتابخانه دیجیتال می‌تواند به دو بخش تقسیم شود: موادی که اصولاً به شکل دیجیتال تولید شده‌اند، مثل نشریات الکترونیک و مجموعه‌های بانک‌های اطلاعاتی، و منابعی که در اصل دیجیتال نیستند، مثل دست‌نوشته‌ها و مواد چاپی که متعاقباً دیجیتالی خواهند شد. چنین کتابخانه‌ای می‌تواند اطلاعاتش را از طریق یک شبکه پخش کند و کاربران نیز می‌توانند از همین طریق آنها را بازیابی نمایند. فواید دیگر آن

مقدمه:
تمام مقاله حاضر، به جز بخش انتهایی آن که مربوط به ایران است، در واقع گزیده‌ای از مقالات منتخبی است که درباره کتابخانه ترکیبی در غرب نگاشته شده است و توسط نویسندگان خطوط کلی بحث، استخراج و در قالب یک مقاله برای آشنایی خواننده ایرانی ارائه گردیده است.

اصطلاح «کتابخانه ترکیبی»^۱ حتی در فرهنگ غرب اصطلاحی تازه است که چند سالی بیشتر از تولد آن نمی‌گذرد، اما خود کتابخانه ترکیبی پدیده نا آشنایی نیست و همه ما کم و بیش با آن سر و کار داریم. این مقوله، موضوع پروژه‌های تحقیقاتی در دانشگاه‌های غرب بوده که هم‌اکنون نیز در حال اجراست و در عین حال از دستاوردهای آن استفاده می‌شود. آگاهی از نتایج چنین پژوهش‌هایی به نوبه خود بسیار پرارزش است، زیرا از دوباره‌کاری‌ها و صرف وقت و بودجه اضافی جلوگیری خواهد کرد، البته با تأکید بر اینکه استفاده از نتایج یک پژوهش باید با در نظر گرفتن شرایط ویژه هر کشور صورت پذیرد.

از کتابخانه ترکیبی در جای خود به طور مفصل تعاریف لازم ارائه خواهد شد، اما آنچه در بیشتر تعاریف به آن بر خواهیم خورد، اصطلاح «کتابخانه

دیجیتال این است که اطلاعات در یک نقطه، از نقاط دیگر قابل دسترسی باشد. یعنی اطلاعات قابلیت حرکت و انتقال داشته باشد. این بدان معنی است که دسترسی، محدود به محلی به نام کتابخانه نباشد بلکه بتوان از طریق ایستگاه کاری^۱ خارج از کتابخانه به اطلاعات دست یافت. (اپنه‌ایم و اسمیتسون، ۱۹۹۹ ص ۹۸) و هرگاه موضوع انتقال اطلاعات به این صورت مطرح شود. اینترنت نیز یک رکن کار خواهد بود.

ضرورت کتابخانه ترکیبی و اصل بقا

پروژه کتابخانه و اطلاعات ترکیبی می‌تواند در استراتژی بقا در قبال تغییرات محیط، پاسخ مناسبی باشد.

هیبرید صرفاً دلالت دارد به چیزی که از ترکیب چیزهای دیگر (و معمولاً دو چیز) به وجود آمده باشد. وقتی این اصطلاح توسط کمیته خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی^۲ به کار رفت، منظور توانایی عملکرد در هر دو محیط چاپی و الکترونیکی بود. محیط فرهنگی و سیاسی در آموزش عالی، یکی از چیزهایی است که دچار تغییر شده است و این مطلب را می‌توان از خلال شعارهایی که داده می‌شود، دریافت: شاهره عظیم اطلاعات، عصر فراگیری، دانشگاه برای صنعت، آموزش، آموزش، آموزش... تحول از سمت دنیایی که تنها برای آموزش اقلیت نخبگان قدر و قیمت قائل بود، با شتاب به سمت برنامه‌های آموزش همگانی پیش می‌رود و مدل سنتی «گج و گفتار»^۳ اکنون توسط تکنولوژی زیر سؤال می‌رود که دروازه‌ای به جهانی از فرصت‌های طلایی برای تدارک و تحول آموزش همگانی گشوده است. این محیط برای آنان که خواهان آموزش مادام‌العمر هستند، مهیا شده است. اغنیای اطلاعاتی، افرادی که دارای جوهره مهارت‌های قابل انتقالی هستند که دائماً رو به بهبود است و به سمت گسترش قلمروها و جهانی شدن حوزه‌های تبادل اطلاعات^۴ پیش می‌رود. آموزش در صدر امور سیاستگذاری است و تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات نماینده این تحول است که شیوه‌های جدید آموزش را امکان‌پذیر می‌سازد (گاروود^۵، ۱۹۹۹، ص ۱۸۸)

محیط آموزش جدید

به نظر می‌رسد که محیط آموزشی جدید مجموعه‌ای متغیر از مکان‌های مبادله اطلاعات است. مؤسسات آموزش عالی به طور جدی با رقابت دست‌اندرکاران غیر سنتی آموزش روبرو هستند. «آموزش از راه دور» «آموزش پاره‌وقت» و «مادام‌العمر» عمدتاً وابسته به فن آوری ارتباطات و اطلاعات است. زمان و مکان، دیگر مانعی در راه آموزش محسوب نمی‌شود. اما به هر حال این روش آموزش در سطح عالی نیازمند پیش‌بینی در چگونگی و آموزش و راهنمایی است. خدمات کتابخانه به خاطر بقای خود باید متحول شود. بقای کتابخانه‌های دانشگاهی در عصر فراگیری، نه تنها در گرو قابلیت سازگاری برای پاسخگویی به چالش‌های پیش‌روست، بلکه به سرعت این سازگاری نیز وابسته است.

کتابخانه‌ها باید عرضه خدمات خود را روزآمد کنند، علوم و مهارت‌های کارکنان و طرز فکر آنها را دوباره‌سازی کنند و از نو سازمان دهند. البته اگر می‌خواهند که با وجود تغییرات حاصل در محیط اطلاعات و محیط دانش‌اندوزی به بقای خود ادامه دهند! (همان، ص ۱۸۱)

تعریف و اصطلاح‌شناسی کتابخانه

هیبرید
اصطلاح هیبرید معمولاً برای تشریح فعالیت یا خدماتی که از دو خصوصیت اصلی ترکیب و

پایه‌ریزی شده است به کار می‌رود. مثلاً اصطلاح مدیریت هیبرید^۶ به طور متداول در دهه ۷۰ و ۸۰ برای مدیریت در فناوری اطلاعات در شرکت‌های متمرکز به کار می‌رفت که از دانش فن‌آوری اطلاعات و شناخت کارکنان و سایر مسائل انسانی ترکیب می‌شد (اپنه‌ایم و اسمیتسون، ۱۹۹۹).
گاروود و سیدگریوز^۷ گفته‌اند که برای کتابخانه هیبرید، نیاز به ترکیبی از تخصص‌های کتابخانه‌ای و مهارت‌های اطلاعاتی با تکنولوژی و مهارت‌های رایانه‌ای است. فین‌بار^۸ و ماری^۹ درباره توسعه وب از طریق گسترش خدمات Z39.50^{۱۰} اظهار نظر کرده‌اند. طبق گفته آنان قدیمی‌ترین کاربرد واژه هیبرید توسط ساتن^{۱۱} انجام شده است در دیدگاه او، در روند حرکت از کتابخانه‌های سنتی به دیجیتال به چهار گونه از کتابخانه‌های برمی‌خوریم:

- ۱) سنتی
- ۲) خودکار
- ۳) ترکیبی
- ۴) دیجیتال

او می‌گوید که این تغییر و تحول هر زمان در حال نوآوری و ابداع است. در فرایندی که در آن کتابخانه به عنوان یک مکان، تبدیل به کتابخانه‌ای به مثابه یک موجودیت منطقی خواهد شد.

کتابخانه سنتی مکان خاصی است با مجموعه‌های معین و تعریف شده از اطلاعات قابل لمس که محدود و ملزم به یک مکان جغرافیایی می‌باشد. ماشینی کردن کنترل نشریات، امانت و فهرست‌نویسی، به حرکت به سمت کتابخانه‌های خودکار کمک

استاندارد شده کاربران و تحلیل و ارزیابی آنها راه اندازی شد. این پروژه مشترکاً توسط بخش خدمات اطلاعات در دانشگاه نورث آمبریج^{۲۸} در شهر نیوکاسل^{۲۹} و مرکز تحقیقات در مدیریت اطلاعات و کتابخانه سرلیم^{۳۰} و دانشگاه مرکز لانگشایر^{۳۱} و بخش یتن^{۳۲} از دانشگاه نیوکاسل رهبری می‌شود. های لایف عملاً به این نتیجه رسید که کاربران خواهان کتاب‌های بیشتری هستند که در محل مشخصی قفسه‌بندی شده باشد. نتیجه تجزیه و تحلیل احتیاجات کاربران نشان داد که بیشتر دانشجویان تنها می‌خواهند مواد کافی و لازم خود را در طی دوره تحصیلی (ترم تحصیلی) دم دست داشته باشند، زیرا مواد الکترونیکی گر چه در کتابخانه هیبرید در دسترس خواهد بود، اما تحویل داده نمی‌شود.

کتابخانه‌ها مجدداً اعلام می‌کنند که منابع سنتی را مورد استفاده قرار خواهند داد. در مورد مقادیر زیاد اطلاعاتی که می‌تواند توسط وب بازیابی شود، گر چه به کاربر زیادی اطلاعات عرضه می‌شود، اما در مورد کیفیت چه مقداری از آنها تردید وجود دارد. در وب تناسبی برای یک پروسه عمیق مرور و بازیابی وجود ندارد. کاربر به مجموعه‌های داده‌های بسیاری دسترسی دارد که همه آنها مورد تأیید نیست. کتابخانه مجبور است با مسائلی روبرو شود که این چالش را به همراه دارد؛ در نتیجه کتابخانه باید دیدگاه خود را مجدداً مورد تأکید قرار دهد؛ دیدگاهی که با سرویس‌ها و منابع سنتی مرتبط است. در عین حال باید منابع الکترونیکی ارتباط ایجاد شود. موفقیت کتابخانه ترکیبی در این است که به کاربران بگوید، می‌توانند در صورت نیاز دوباره به منابع سنتی باز گردند، در عین حال پژوهشگران و اساتید نیز می‌توانند کاربران را به سمت استفاده

کتابخانه‌های دیجیتالی به معنی این است که مشتریان فعلی را به امید ساختن مجموعه‌ای ایده‌آل در آینده از دست بدهیم؛ (همان، ص ۹۹).

هیبرید یک پروژه سیر تکامل است از «جایی که فعلاً در آن قرار داریم». این پروژه باید روی این نیاز متمرکز شود که فعلاً چه چیزهایی قابل دستیابی است. کاربر علاقمند نیست که دیدگاه‌های جاه طلبانه آینده را بداند، بلکه او می‌خواهد هم‌اکنون به راحتی به نیازهایش دست یابد. زمان بسیاری را می‌توان در انتظار کتابخانه‌های آینده تلف کرد و این غرامتی است که در ازای آماده سازی خدمات برای کاربران در حال حاضر باید پرداخت.

هیبرید یک مرحله گذار است که اهداف رسیدن به نیازهای جدید را در محیط یادگیری جدید فراهم می‌آورد که هم فضای مجازی^{۳۴} و هم فضای فیزیکی را می‌پوشاند و برای کاربران امکان دسترسی به مجموعه‌ای از مکتوبات الکترونیکی را فراهم می‌آورد. کتابخانه هیبرید در تداوم حرکت کتابخانه سنتی به کتابخانه دیجیتال است، در حالی که منابع چاپی و الکترونیکی در جوار هم مورد استفاده قرار می‌گیرند.

کتابخانه ترکیبی، عرضه هماهنگ منابع است، در حالت آنالوگ یا دیجیتال محلی، ملی یا بین‌المللی، به هیبرید به عنوان یک محیط فیزیکی و مجازی نگریسته می‌شود که خدماتش متخصصان را به طور فعال در محل کارشان پشتیبانی می‌کند.

بررسی دو نمونه اجرایی در انگلستان و دانمارک

پروژه های لایف^{۳۷}

این پروژه برای یافتن راه‌های خدمات تحویل مدرک در مفاهیم گوناگون و برای گروه‌های متفاوت کاربران راه اندازی شد. های لایف برای حصول به یک مقیاس کامل دسترسی هماهنگ شده برای ترکیب خدمات منابع چاپی و الکترونیکی است.

این پروژه با مشارکت پنج کتابخانه دانشگاهی و دو آژانس تحقیقاتی جهت شناسایی نیازهای

می‌کند. فهرست‌های دسترسی عمومی پیوسته^{۳۸} از مهمترین اصول در این ترکیب و ساختار جدید است. در کتابخانه خودکار، ابزار اشاره دارد به رسانه‌های غیر دیجیتالی و تمرکز هنوز روی محل مجموعه‌هاست. در کتابخانه دیجیتال تصور مکان کاملاً حذف می‌شود. در کتابخانه هیبریدی که ساتن توصیف کرده است، تعادل بین چاپ و دیجیتال و ابراطلاعات^{۳۹} به طور فزاینده‌ای به سوی دیجیتال سیر می‌کند. این، همزیستی مسالمت آمیز مجموعه‌های سنتی و دیجیتالی است و احتمالاً به طور صد در صد غیر اجباری. دسترسی جغرافیایی به منابع دیجیتال واقع در هر جایی و هر کتابخانه‌ای که به یک ورودی یا دروازه^{۴۰} شبکه وصل است، میسر خواهد بود. ساتن پیشنهاد کرد که کارکنان کتابخانه‌ها هم در ارزش تأثیر گذاری هیبرید از طریق واسطه قرار گرفتن بین کاربر (در درجه اول) و ابزارهای دیجیتالی کمک کنند.

گرچه رس بریج^{۴۱} اولین کسی نبود که به مفهوم هیبرید اندیشیده و آن را به کار گرفته باشد، اما او اولین کسی بود که این مفهوم را به عرصه گسترده متخصصان شناساند (اینهام و اسمیتسون).

برای توضیح بیشتر موضوع و بسط آن باید گفت که هیبرید به یک تحول فرهنگی برمی‌گردد و این مفهوم در سطح فن آوری به کار نمی‌رود. هیبرید یک اصطلاح مفید است، ولی ممکن است پرسیده شود چرا از این واژه استفاده می‌شود در حالی که واژه کتابخانه به تنهایی کفایت می‌کند؟ چون به هر حال، بیشترین کتابخانه‌ها ترکیبی هستند و با رسانه‌های گوناگون سرو کار دارند و از قوانین مشترک فهرست‌نویسی و رده بندی استفاده می‌کنند. پاسخ این است که این فقط طریقه‌ای است برای مشخص کردن و برجسته سازی یک دیدگاه مشخص از کتابخانه؛ (همان، ص ۱۰۲).

دیدگاه‌هایی بیان می‌دارند که دیجیتالی شدن کتابخانه‌ها در آینده به خصوص با توجه به هزینه دیجیتالی کردن مجموعه‌ها، مورد نظر همگان نیست. بیشتر مفسران موافقت دارند که مصالحه بین ساختار سنتی و ساختار دیجیتالی بیشتر مطلوب است. لسک^{۴۲} می‌نویسد: تکیه زیاد بر

از وب تشویق نمایند؛ (اینپایم و اسمیتسون، ۱۹۹۹).

پروژه جولیا

اولین هدف این پروژه که در مرکز علوم فنی کتابخانه دانمارک^۳ اجرا شد، حصول اطمینان از این نکته بود که تبدیل شدن به کتابخانه ترکیبی یک فرآیند مستقیم است که در آن طرح جدید، روند انجام کارهای جدید و کیفیت‌ها محاسبه شده است تا در نتیجه از احساس نا امنی، که نوعی احساس طبیعی به هنگام تغییر بنیادی در محیط کار است، جلوگیری شود.

هدف دیگر آن بهبود امکانات فنی جدید و ایجاد موقعیت‌های شغلی گسترده برای همه کارکنان بدون توجه به سابقه تحصیلی آنها بود. از شرایط تأمین هزینه این پروژه، این بود که اساس آن باید بر فهم متقابل بین مدیریت، کمیته ارتباطی و کارکنان باشد. پروژه در آگوست ۱۹۹۷ شروع شد.

طرح شغل

یکی از اهداف بزرگ پروژه جولیا طرح شغل در کتابخانه الکترونیکی بود. فرض اصلی این بود که روند انجام کار در کتابخانه‌های «کاغذ محور» کاملاً شناخته و تشریح شده بود، بنابراین توضیح و تشریح روند انجام کار در کتابخانه الکترونیکی تنها به یک همانند سازی نیاز دارد در روند پروژه، ثابت شد که چنین نیست.

آنچه از تحقیق به دست آمد این بود که تبدیل به کتابخانه ترکیبی در خلاء صورت نمی‌گیرد. این تبدیل مانند یک آزمایش در آزمایشگاه نیست که بتوان همه شرایط محیطی را کنترل نمود، بر عکس عوامل بیرونی می‌توانند بر طرح تأثیر داشته باشند و این تبدیل و گذار در محیط کاملاً متلاطم صورت می‌گیرد. این حقیقت که تاکنون تعداد کمی از کتابخانه‌ها گام‌های اساسی به سوی کتابخانه الکترونیکی برداشته‌اند و نیز این واقعیت که کتابخانه‌های موجود به سرعت در حال توسعه هستند، آشکار می‌سازد که کتابخانه‌های جدید با خداحافظی از شرح وظایف شناخته شده خاص و ایستا، بهترین کار را انجام دادند. در عوض باید کارکنان منحصر به فرد را با ابزارهای لازم

برای شغل‌هایشان تأمین نمایند.

آموزش و یادگیری مستمر

یکی از دستاوردهای پروژه، تحقیق در خصوص چگونگی کار و آموزش از راه دور بود. مقدار کمی از هزینه پروژه برای خرید و استقرار کامپیوترهای شخصی در خانه ۸ کارمند عضو، اختصاص یافته بود. اما تصمیم گرفته شد که به جای آن، هفتاد کامپیوتر شخصی را اجاره کرده و در خانه تک‌تک کارمندان قرار دهند. این کامپیوترها به صورت شبکه‌ای به کتابخانه متصل بود و هزینه مخابراتی آن توسط کتابخانه پرداخت می‌شد. ایستگاه‌های کاری با محیط‌های میکروسافت و دیگر منابعی که برای انجام آموزش در خانه ضروری بودند، مرتبط بود.

ثابت شد که این کار فعالیت‌های کارمند را برای روز آمدن با اینترنت و همچنین تعهد آنها را برای آموزش شبکه‌ای از راه دور افزایش داده و دید خوش بینانه‌ای نسبت به آینده افراد در سازمان فراهم نمود و کارمندان را تشویق کرد تا در کنفرانس‌های الکترونیکی که توسط کتابداران برگزار می‌شد، شرکت جسته و با دیگر همکاران خود به تبادل ایده‌های جدید بپردازند.

قبلاً باور کارمندان این بود که مسئولیت‌ها و ارزیابی آنها در دست مدیریت است، اما بعد از نگرش، جایگزین آن شد که در فراهم کردن تسهیلات آموزش مستمر، مسئولیت تقسیم شده است.

نتیجه پروژه

مهم‌ترین درس‌های این پروژه که بر منابع اساسی تکیه دارد، این است که: می‌توان چشمگیرترین تغییرات را در سازمان به وجود آورد بدون آنکه با کمترین ناراضایتی یا مقاومتی از سوی کارمندان مواجه شد. نوع مدیریتی که سازمان برای آن آماده می‌شود، نوآوری و تسهیلات لازم را برای ایجاد محیط مناسبی برای رشد قابلیت‌های شخصی فراهم می‌آورد.

علاقتمندی به جذب ابداعات و ایده‌های تازه از پایین به بالا، این دیدگاه را ممکن می‌سازد که آینده ایده‌آل به این بستگی خواهد داشت که هر

فردی به طور فعال در آن مشارکت داشته باشد؛ (فایند ۳۴، ۱۹۹۹، ص ۳۹، ۲۳۷).

درباره کتابداران

به طور معمول مهمترین دلیل استفاده از فن‌آوری در کتابخانه کاهش تقاضای کار و به ظاهر وسیله‌ای برای گسترش خدمات بوده، اما در عمل به تعدیل کارکنان منجر شد.

فهرست‌نویسی مهم است، اما اگر کاربران نیاز به دیدن صفحه مندرجات یک مورد از منابع و یا دیدن یک سر فصل را داشته باشند رهنمود مناسب، ممکن است این باشد که کارکنان بیشتر مواد الکترونیکی را به کار گیرند تا مواد فیزیکی! انتخاب منابع مهم است و مهارت‌های سنتی در انتخاب به طور سیستماتیک به درخواست برای منابع الکترونیکی تبدیل خواهد شد. مجموعه ساز هوشیار تصمیم می‌گیرد که باید مجموعه کتابخانه شامل منابع دارای پیوند در اینترنت هم باشد. همان نوع مسائلی که در خرید و کنترل کیفیت منابع چاپی وجود داشت، در مورد مواد الکترونیکی هم مطرح خواهد بود.

فهرست‌نویسان و کتابداران مرجع باید قادر باشند که کل سیستم را درک کنند و کارکنان باید مهارت‌های بیشتری داشته باشند. بخشی از این موضوع، به وجود رسانه‌های متنوعی بر می‌گردد که در یک زمینه موضوعی وجود دارد. کتابداران مرجع باید بتوانند با مهارت مجموعه‌های داده را اداره کنند و فهرست نویسان باید بتوانند به راحتی با فن‌آوری کار کنند.

نقش کتابداران بعنوان واسطه اطلاعاتی تغییر نخواهد کرد؛ تنها یک مکانیزم تازه در روابط فی مابین و یک سازماندهی جدید از اطلاعات به وجود خواهد آمد. اطلاعات تخصصی منفرد ممکن است مهارت‌های هیبرید (چندگانه ترکیبی) را طلب کند، یک حالت برای این جنبه تخصصی ممکن است ایجاد محیط اطلاعاتی پیوسته باشد.

در کتابخانه ترکیبی دو مجموعه جدید از مهارت‌ها نیاز است: یکی برای مدیریت سیستم (برای طراحی دراز مدت و برای کار کردن با آماده سازان اطلاعاتی برای پایه‌ریزی یک ساختار جدید) و دوم کار ابقایی است برای وقتی که

سیستم راه اندازی می شود.

به هر حال ارتقاء مهارت‌ها مورد نیاز است. یک گروه از دانشجویان در یک موضوع خاص ممکن است به کتابدارانی احتیاج داشته باشند که آنها را در یافتن اطلاعاتی که خودشان نمی‌توانند بیابند، به طور مؤثر یاری دهند. باید برای دانشجویان، چشم انداز پیش‌رو تشریح گردد. کتابدار دیگر، به عنوان عامل منفرد و دربان منابع عظیم اطلاعات نگریسته نمی‌شود.

شاید دانشجویانی یافت شوند که از کتابدار، اطلاعاتی خارج از محدوده موضوع دروس خود، اما مربوط به کارشان درخواست نمایند، مانند دانشجوی زیست‌شناسی که خواهان اطلاعاتی از وضعیت بازار کار رشته خود می‌باشد. کاربری که به کتابخانه ترکیبی دسترسی دارد، باید بی‌نیاز از مراجعه به سایر جاها باشد.

آموزش کتابداران

کتابخانه هیبرید مسائلی به همراه خود دارد که ممکن است در نگاه نخست چندان برای کتابدار مطلوب نباشد. بعضی از کارکنان دچار هیجان شده و حجم زیاد کار نیز ممکن است بعضی دیگر را بترساند. اگر بخواهیم مهارت‌های فنی را به کتابداران آموزش دهیم، ابتدا باید به آنها باورانده شود که: فن آوری مفید خواهد بود. بخش اعظم افرادی که در کتابخانه‌ها کار می‌کنند، کارکنان

متخصص نیستند، به جز کتابدارانی که نقش دستیار پژوهشگر را دارند و کارمندانی که در موارد تحقیق مورد پرسش مراجعین قرار می‌گیرند. پیشنهاد شده که در ابتدا بعضی از قسمت‌ها به طور نمادین آموزش را آغاز کنند تا ترس از آینده از ذهن کارکنان دور شود.

یکی از دستاوردهای اصلی گسترش کتابخانه هیبرید این خواهد بود:

وادار کردن افراد به تفکر درباره جنبه‌های گوناگون تحول (دسترس پذیری) خدمات! (اینپایم و اسمیتسیون، ۱۹۹۹)

آموزش کاربر

خدمات باید در حد امکان به کاربران منتقل شود یک نظریه خوش بینانه این است که یک آموزش حمایتی متوسط هم در کتابخانه هیبرید کفایت می‌کند، چون کاربران باید قبلاً آموخته باشند که چگونه از وب استفاده کنند و اگر در طی برنامه‌های آکادمیک آموزش زیادی به کاربران داده شود، انعکاس خوبی در پروژه نخواهد داشت. اگر میانجی اطلاعات به اندازه کافی قوی باشد، یک آشنایی عمومی کافی است. این احتمال نیز هست که واسط اطلاعاتی به خوبی کار کند، اما هنوز مشکلاتی برای استفاده از منابع وجود داشته باشد؛ پس این آموزش مقدماتی باید ارتباط با منابع را امکان پذیر سازد. در هر حال آموزش کاربران لازم است، زیرا دائماً به ظرفیت‌های تکنیکی افزوده می‌شود و کاربران احتیاج به دستگیری و کمک دارند تا بطور کامل از منابع الکترونیک بهره‌برداری شود؛ (همان، ص ۱۰۶).

کتابخانه‌ها در ایران و فن آوری اطلاعات

ایده پیشرفت و جایگزینی مواد الکترونیکی در حالی که در کتابخانه‌های دانشگاهی قوت گرفته است که آنها هنوز با مشکلات

مجموعه‌سازی و ذخیره و بازیابی اطلاعات در نظام سنتی خود دست و پنجه نرم می‌کنند. از خلال مطالعاتی که درباره وضعیت مواد کتابخانه‌های دانشگاهی صورت گرفته است، به چنین مواردی برمی‌خوریم: «در کشور ما همچنان شیوه‌های سلیقه‌ای و غیر علمی گزینش مجلات مورد استفاده قرار می‌گیرد به گونه‌ای که ۸۰/۵٪ از کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی ایران از سیاست‌های ذهنی انتخاب مجلات استفاده می‌کنند و همچنین سیاست‌های حذف ۷۵/۸٪ این کتابخانه‌ها، ذهنی بوده است. (هاشم‌زاده، ۱۳۷۵، ص ۴۶)

به جز مشکلاتی نظیر بودجه و مدیریت، که در میان بسیاری از کشورهای جهان سوم عمومیت دارد، عوامل دیگری دست به دست هم داده اند تا تلاش متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی را، که می‌خواهند اطلاعات را برای تمامی جویندگان، بالفعل و بالقوه دسترس پذیر سازند، کم اثر گرداند زیرا «جریان آزاد اطلاعات» تنها زمانی برقرار می‌شود که همگان بتوانند صرف نظر از محدودیت‌های گوناگون مادی، حسی، یا معنا شناختی از اطلاعات مورد نیاز و نظر خود بهره‌مند شوند. (حرّی، ۱۳۷۸)

مسائلی که باعث می‌شود سهم ما هم در تولید اطلاعات علمی و هم در مصرف اطلاعات تولید شده در جهان اندک باشد، نظیر زبان و یا موانع روانی مثل ترس از استقلال داخلی و تصادم مسئولیت‌ها، فقدان آگاهی و تجربه از قبیل بی‌اطلاعی از نیازهای مراجعان و عدم آگاهی از وظایف واقعی انواع کتابخانه‌ها، فقدان روش‌های استاندارد کتابخانه، حسادت و تنگ نظری‌هاست (هاشم‌زاده، ۱۳۷۵، ص ۵۲)

در هر حال کتابداران جهان سوم، راه ماشینی کردن کتابخانه‌های خود را در پیش گرفته‌اند، با امید به رفع پاره‌ای از این مسائل و تعدیل فاصله بی‌حد با پیشگامان تولید اطلاعات در سطح جهان و به عبارتی رفتن به سمت کتابخانه هیبرید و استفاده از شکل چاپی و دیجیتالی منابع در کنار هم، اما در این میان، مسائل جدیدی از جمله: هزینه‌هایی که باید صرف خرید سخت‌افزار، نرم افزار و ارائه خدمات (گران‌ت، ۱۹۹۹، ص ۲۵) گردد؛ در

اختیار نداشتن این فن آوری‌ها به حد کافی؛ نا آشنایی با موارد استفاده و کاربرد آنها که ناشی از نظام آموزشی سنت گرای دانشگاهی است؛ کمبود قابل توجه متخصصان رایانه و . . . بروز پیدا می‌کند؛ (اینگرسن^{۳۶}، ۱۹۹۹).

در دسترس نبودن بعضی پایگاه‌های مورد نیاز، شلوغی سایت‌ها، فقدان مهارت کاربران در استفاده از تجهیزات و در نتیجه بازدهی پایین رایانه، مهارت ضعیف و یا دانش اندک در به کارگیری استراتژی‌های جستجو در پایگاه‌های الکترونیک، عدم آگاهی مقامات عالی از اهمیت رایانه و تقدیر نکردن از مدیران دست‌اندرکار فعال، از دیگر موانع است؛ (یونیس^{۳۷}، ۱۹۹۹).

نتیجه

کتابخانه ترکیبی نامی است که برای کتابخانه‌هایی که هم از منابع مکتوب و هم منابع دیجیتالی استفاده می‌کنند، به کار می‌رود. گزینش این اصطلاح به خاطر تأکید مجدد بر رسالت کتابخانه‌ها در برآورده ساختن نیاز کاربران به اطلاعات صورت گرفته است. کتابخانه ترکیبی وظیفه دارد که اطلاعات را در اشکال گوناگون متنی و دیجیتالی به استفاده کننده برساند. آنچه در این ایده حائز توجه می‌باشد، این است که هیبرید یک طرز تفکر است که جایگاه واقعی کتابخانه و کتابدار را «آموزش و فراگیری» می‌داند و همگام با تغییرات اساسی محیط آموزشی، تغییر در ساختار و دیدگاه کتابخانه‌ای را الزامی می‌داند. نتایج حاصل از پژوهش‌های انجام شده بر کوشش در بازآفرینی پندار کتابداران و آموزش آنان و مشارکت‌شان در اجرای طرح تأکید دارد. همچنین آموزش کاربران و ارتباط و هماهنگی با سایرین (دست‌اندر کاران رسمی و غیر رسمی امر آموزش) نیز جزء وظایف کتابخانه هیبرید است. در سایه این همکاری و هماهنگی و احاطه بر زمان است که موانعی نظیر: مشکلات مالی، حق مؤلف و گوناگونی استانداردهای خدمات و داده‌ها . . . بر طرف خواهد شد. همین مراحل در ایران نیز با توجه به موقعیت هر کتابخانه (دانشگاهی) قابل انجام است.

منابع:

- ۱) ادم، یو. اس. «گرد آوری و مدیریت پیامدها در کتابخانه‌های دانشگاهی نیجریه: اشاره‌هایی برای بهبود و کیفیت خدمات کتابخانه» ترجمه: صادق پور حسن طنابچی، اطلاع‌رسانی، ۱ (بهار ۷۲): ۲۴-۳۲.
- ۲) پرتو، بابک. «استاندارد Z39.50، پروتکل سیستم‌های مرتبط و ایستگاهی، محقق» اطلاع‌رسانی، ۲ (زمستان ۷۵): ۲۵-۵۲.
- ۳) تقوی، مهدی. «شبکه‌ها. یکی از مهمترین ابزار انتقال اطلاعات با تأکید بر روی شبکه‌های دیسک‌های فشرده نوری.» اطلاع‌رسانی، ۳ (بهار ۷۵): ۲۱-۳۵.
- ۴) حرّی، عباس. «اطلاع‌رسانی نگرش‌ها و پژوهش‌ها» تهران: نشر کتابدار، ۱۳۷۸.
- ۵) مهدوی، محمد تقی. «جریان تولید (تهیه)، توزیع (اشاعه) و مصرف اطلاعات در ایران.» اطلاع‌رسانی، ۱ (بهار ۷۲): ۷۳-۸۰.
- ۶) هاشم‌زاده، محمد جواد. «تحلیل سیاست‌های گزینش نشریات ادواری لاتین در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی ایران.» اطلاع‌رسانی ۴ (تابستان ۷۵): ۴۶-۵۲.

ماخذ:

- 1) Frederick Guy, Robin Developing the hybrid library : Peogress to sate in the National library of Scotland . The Electronic Library, 1 (2000) : 40-50.
- 2) Find, sqren changing the culture, Job-desing, work processes and Qualifications in Hybridlibrary. IFLA Jurnal, 25(1999) : 237-239
- 3) Garrod, Penny. Survival strategies in the Learning Age-Hybrid staff and hybrid libraries. Aslib proceedings, 6 (1999) : 187-193.
- 4) Grant, carl. Choose wisely : making the libraris monry work for the (1999) : 302-306
- 5) Ingwersen, peter. The Rolw of libraries and librerians in Organising Digital information. Libri international Journal of Libi international journal of Libraries and information Services, 1 (1999) : 11-15.
- 6) Oppenheim, charles, Smithson, Danil. What is the Hybrid Library ? Journal of information Science, 25 (1999) : 97 -112
- 7) Winkworth, ian. Hylife : the Hybrid Library of the Future. The Electronic Library.1 (1999) : 17-20
- 8)Younis, Abdul Razeq. The effect of outomated systems onjordanisn University Libraries Organizational Structure. Library Review, 7 (1999) 337-349

باورقی

1- Hybrid library	2-Oppenheim	3 - Smithson	4 - Meta -data
5 - Kochen	6- CD - Rom	7- On line	
8- Telecommunication	9- Remote	10- Work statin	
11- Library and Information Services		12- Chalk and talk	
13- Market place	14 -Garrod	15- Hybrid Manager	
16- Sidgreaves	17- Finbar	18- Marray	

۱۹، ۵۹، ۳۹ Z نام یک استاندارد ملی و توافقنامه‌ای برای بازیابی اطلاعات از سیستم

- 20 - Satton
- 21- Online public Access Catalogue
- 22- Meta-Information
- 23-Gateway
- 24- Rusbridge
- 25- Lesk
- 26- Virtual
- 27- Hylife= Hybrid nbrary of the fvtwe
- 28- Nortthumbria
- 29- Newcastle
- 30- The Center for Research in Library and Information Management
- 31- Lonyshire
- 32- Tyne
- 33- Denmark technical university (DTV)
- 34- Find
- 35- Grand
- 36- Ingwrsen
- 37- Younis

